

KÖZGAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY

IX. évfolyam

9. szám

1933. november

GAZDASÁGJOGI SZEMLE.

A tőzsdei szokványok reformja. A most 36 éves tőzsdei értékpapírkereskedelemben a szokások reformálásának nem az értékpapírkereskedelemben a strukturájának lényeges megváltozása, hanem inkább az a tette szükségessé, hogy az érvényben lévő szokásoknak különösen a késedelemre vonatkozó szabályai nem felelnek meg a változott viszonyoknak és megváltozott jogi felfogásnak. A rendszer egészére kiható késedelmi szabályoknak lényeges megváltoztatása viszont a szokványok egész anyagának revízióját vonta maga után.

A Tervezet súlyt helyez a műnek népszerűsítésére, arra, hogy a benne foglalt szabályok a tőzsdei forgalomtól távolabb álló körök számára hozzáférhetőbbek és könnyebben kezelhetők legyenek. Ezt a célt szolgálja az anyagnak új, áttekinthetőbb rendszerbe foglalása s az egyes jogelveknek pontosabb és részletesebb kifejtése is. A T.-ben következetesen érvényesül az a törekvés, hogy az érdekeltek ne hagyassanak bizonytalanságban, hogy egyik fél se spekulálhasson a másik rovására. Ezért a T., valahányszor vagylagos jogok közötti választás szükségé merül fel, a jogosultat haladéktalan nyilatkozásra, jogai közül való választásra kötelezi, viszont a nyilatkozás elmulasztásához rendszerint nem fűz jogvesztő következményeket, hanem a fél helyett maguk a szokások ejtik meg a választást, meghatározva azt az egyetlen jogot, amely a nem nyilatkozót meg fogja illetni. A T. nem vallja és nem alkalmazza a „vigilantibus iura” jelszóban foglalt antidemokratikus és méltánytalan elvet.

Az értékpapírkereskedelemben a szabályozására az értékpapírforgalom természete üti rá bélyegét. Jellemző tulajdonsága az értékpapírforgalomnak az áru egyes darabjainak teljes egyformasága, minden egyedi vonást nélkülöző jellege, ami egyfelől azt teszi lehetővé, hogy maga a teljesítés gazdasági jelentőség szempontjából a papír értékével vétessék egyenlőnek, másfelől az ügylet lebonyolításánál a leszámolás rendszere szélteben alkalmazhatóságát.

Egyszerűsíti a jogviszony szabályozását az a körülmény, hogy az ügylet lebonyolításában az áru kezelésének, gyűjtésének

nek, továbbításának kicsi a jelentősége, a szabályozott vétel mindenkor helyi vétel, jogi problémákat vet fel és bonyolultabbá teszi viszont a szabályozást az, hogy az árú, az értékpapir maga gyakran változik substancijában az ügylet folyama alatt, szelvénybeváltás, elővételi jogok megnyílása, kisorsolás, stb. következtében. Jellemzője az üzletágnak az is, hogy a hivatalos tőzsdei árjegyzés és az értékpapírok teljes azonossága folytán kivételesen pontos és érzékeny a kalkuláció, ami a jogi szabályozás fokozott pontosságát és élességét is szükségessé teszi és maga után vonja.

Előadó részletesebben ismertette a T. fontosabb és jogászai szempontból figyelemreméltó rendelkezéseit, különösen a leszámolás útján lebonyolítandó ügyletnek, továbbá magának, a leszámolásnak jogi strukturáját, a T.-nek az elővételi jogok megnyílására s magában az elővételi jogban kötött ügyletekre vonatkozó szabályait, s különösen a T.-nek a teljesítési késedelem következményeit szabályozó új rendszerét, amely az érvényben lévő írott szabályokkal szemben lényeges újításokat foglal magában.

Az érvényben lévő szokások szerint a szerződéshez hű fél teljesítési késedelem esetén 4 jog közül választhat, ú. m.: rágaszkozhatik a teljesítéshez, az ügylettől elállhat, a jegyzett tőzsdei árak alapján kiszámított abstract kárának, vagy pedig foganatosított fedezeti vétel vagy kényszereladás alapján felmerült konkrét kárának megtérítését követelheti.

A T., amelyben kettéválnak a tőzsdén jegyzett, valamint a tőzsdén nem jegyzett értékpapírok tekintetében felmerülő késedelem szabályai, a tőzsdén nem jegyzett papírok tekintetében lényegileg megtartja az eddigi szabályozást, a tőzsdén jegyzett papírookra nézve pedig az alábbi elveket állapítja meg:

A szerződéshez hű fél nem köteles, de jogosult 14 napnál nem hosszabb póthatáridőt adni.

Sem a késedelem utáni teljesítés követelésének, sem az elállásnak joga nem illeti meg a szerződéshez hű felet, hanem jogosult s egyben köteles is akár a tőzsdei árak alapján, akár foganatosított kényszerlebonyolítás alapján a késedelmes féllel elszámolni. Ha ennek javára mutatkozik különbözet, ezt neki ki kell adni, pönális sankcióként, valamint külön fáradozásainak díjazására azonban levonhat a késedelmes fél járandóságából ú. n. késedelmi jutalékot, amelyet a T. az ügyleti érték 2%-ában kíván megállapítani. A szerződéshez hű fél az árkülönbözetten felül egyéb, igazolható, de szigorúan körvonalazott, a teljes gondosság kifejtése mellett is elháríthatatlan kárának megtérítését követelheti.

Ha a szerződéshez hű fél a kényszerlebonyolítást választotta, de az sikertelen maradt, a nem teljesítés miatt felmerült:

kárának megtérítését követelheti, a késedelmes fél irányában elszámolással nem tartozik, ekként tehát el is állhat az ügylettől.

A T. új intézményként tőzsdei nyilvános árverést és árlejtést kíván rendszeresíteni olyként, hogy a szerződéshez hű fél a kényszerlebonylítást bizonyos körülmények között ennek keretében köteles foganatosítani, illetőleg megkísérelni.

Bármily újszerűnek is lássék ez a rendszer, korábbi jogszabályokban még inkább a bírói gyakorlatban felfalálhatók annak egyes elemei.

Az érvényben lévő értéküzleti szokások 25. §-a szerint is a kényszerlebonylításból a késedelmes fél javára mutatkozó többletet ki kell neki adni.

Az elállási jog általában ismeretlen a leszámolási ügyleteknél felmerülő késedelem esetén. De nem adta meg a késedelem alapján az elállás jogát sem a római jog, sem a magyar magánjog, s amidőn a K. T. a szerződéshez hű felet *ex lege* feljogosítja az elállásra, új szabályt hozott jogrendszerünkbe.

A teljesítési igényt kizárták már a budapesti tőzsdének 1922. évi, ma is érvényben lévő devizaüzleti szokásai s a teljesítési igény gyakorlatilag nem kerül alkalmazásra a leszámolás útján lebonyolítandó ügyleteknél ma sem.

Erős impulzusokat kapott a T. a fentjelzett elvek kodifikálására a háború alatti és utáni judikaturából, amely egyrészt számos példáját adta, hogy minő bonyodalmakra, nehézségekre és érdeksérelmekre vezethet a teljesítésre irányuló per, másrészt kifejezésre juttatta a tőzsdebíróságnak azt a következetes felfogását, mely szerint a szerződéshez hű fél, ha a teljesítés elmaradása nyilvánvaló, nem jogosult a jogviszonyt tovább függőben hagyni, hanem köteles az ügyletet fedezeti vétellel vagy kényszereladással lebonyolítani s igényeinek az ezen lebonyolítással felmerülő árkülönbözet szab határt.

A T. elgondolása szerint az árkülönbözeti elszámolást teljes mértékben kielégíti a szerződéshez hű fél jogos érdekeit, különösen akkor, ha amint ezt a T. megengedi, az árkülönbözetten kívül egyéb kárának megtérítését is követelheti. A teljesítési igény megadásának a teljesítés kikényszerítése szempontjából nincs praktikus értéke, mert ha az adósnak nincsenek meg a papírjai, vagy nem akarja azokat szolgáltatni, végrehajtás útján sem lehet azok birtokába jutni s végeredményben, kerülő úton a végr. tv. 217. §-a értelmében, így is csak árkülönbözettel nyer az igény kielégítést; — a különbség csak az, hogy ezen árkülönbözet céltalan és költséges per és végrehajtási eljárás után, egy lényegesen későbbi időpont szerint fog kiszámíttatni.

Miután az értékpapároknak egyedi tulajdonságai nincsenek, miután a tőzsdei forgalomban a papír ára értékpapírrá s az értékpapír az annak árával egyenlő pénzüsszeggé bármikor át-

változtatható, az árkülönbözet lefizetésével a szerződéshez hű fél érdeke rendszerint kielégítést nyer, másfelől az által, hogy a jogvita egy kisebb pénzösszegre korlátozódott s a későbbi ár-változások esélyei kiküszöböltettek, a felmerült jogvitának olcsóbb, egyszerűbb és racionálisabb elintézése van biztosítva.

De behatóbb vizsgálat arra az eredményre vezet, hogy az ügylettől való elállás s a teljesítésnek a teljesítési napnál későbbi időpontban való kikényszerítése, nem felel meg az ügylet eredeti tartalmának, nem azt a célt szolgálja, hogy a szerződéshez hű féltől elhárítsa a késedelemmel okozott jogsérelmet s helyreállítsa a szolgáltatás és ellenszolgáltatás megzavart egyensúlyát, hanem a szerződéshez hű fél részére a szerződésből nem folyó s általában nem méltányos előnyöket biztosítson.

Az elállást akkor választja a szerződéshez hű fél, ha az árak az ő hátrányára változtak, ha a szerződéses teljesítés vagy átvétel számára veszteséges volna. Az elállással tehát nem a szerződésszerű, a teljesítés esetén beálló helyzet biztosítatik, hanem olyan veszteséget akar a késedelmes félre áthárítani, amely szerződésszerű teljesítés esetén őt terhelte volna. Ezzel a késedelmes felet sokszor aránytalanul és méltánytalanul sújtja, emellett ártalmára van az elállás joga, az üzletvitel szoliditásának is, amennyiben zavarok előidézésére, kis késedelemnek illojális kihasználására ösztökéli, akire nézve az ügylet veszteségesé vált. — Viszont a T. szerint sem menekül a késedelmes fél minden hátrány alól. Az a joghátrány ugyanis, amelyet a T. által rendszeresíteni kívánt késedelmi jutalék jelent, bizonyára eléggé szorítja a feleket a szerződés teljesítésére.

A teljesítésnek huzamos idővel a szerződésszerű teljesítési nap utáni követelése is az ügylet tartalmának megváltozására vezet. A teljesítésnek általában, különösen pedig érzékeny ár-változásoknak alávetett árú tekintetében *lényeges eleme az idő*. Búza szeptemberben és júniusban, 1931-ben és 1933-ban gazdasági jelentőség tekintetében nem ugyanaz. Hasonló a helyzet értékpapírokra nézve is, amelyek nemcsak a piaci helyzet változása, hanem a bennük rejlő jogok, kamatjogosultságok, stb. tekintetében is változnak az idővel. Abnormális időszakokban fokozódik az időnek jelentősége s ellenkezik a felek szándékával, hogy csak a szerződésszerű lejáratig vállalt kockázatok tartama lényegesen meghosszabbíttassék.

A T. rendszere azáltal, hogy nem ad módot a szerződéshez hű félnek, hogy elállás útján a késedelmes kárára nyereszkedjen, azáltal, hogy az érték hullámlás kockázatát a késedelem beálltáig terjedő időre korlátozza s megakadályozza ezen kockázatok tartamának lényeges meghosszabbítását, csökkenti és nem fokozza az ügyletekben foglalt spekulatív elemet, az a

szemrehányás tehát, hogy a T. az ügyleteket közelebb hozza a játékhöz, nem helytálló.

A T. rendszere teljesen kielégíti a szerződéshez hű fél jogos igényeit, teljesen helyreállítja a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti szerződés szerű egyensúlyt, s így nem sérti a „pacta sunt servanda” elvét, ép ellenkezőleg, fokozza annak erejét, mert nemcsak a késedelmes, hanem a szerződéshez hű féllel szemben is érvényt szerez ennek a követelménynek, mert lényegileg azt akadályozza meg, hogy a szerződéshez hű fél a szerződésből nem folyó, a felek ügyleti akaratával ellenkező előnyökhöz jusson a késedelmes fél kárára. F. . . . s.

Mennyi is az a 2°/₀₀-es minimális társulati adó? A 2030/1932. M. E. rendelet tudvalevőleg kimondotta, hogy a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok akkor is tartoznak társulati adót fizetni, ha igazoltan veszteséggel zárták le az üzletévüket. Ez az adó a saját tőkét 2°/₀₀-es lenne a rendelet szerint. Nézzük csak, mi mindent írnak elő 2°/₀₀-es minimális adó fejében az adószámveteli osztályok, illetve a községi adóhivatalok, ha a Budapesten székelő társaság telepe illetve üzeme — ami gyakori — nincs Budapesten.

Tegyük fel, hogy egy részvénytársaság az 1925. évi újértékelésű mérlegében saját tiszta vagyonát az akkori magas ingatlan és anyagárak mellett 100.000 pengőre értékelte (ami ma már a legjobb esetben sem lesz több 50—60.000 pengőnél), akkor függetlenül attól, hogy ebből a 100.000 pengőből mennyi az alaptőke, tőketartalék stb., a 100.000 pengő saját tőke (!) után az adófelügyelőség kivét a fenti rendelet szerint 200 pengőt. Ebből 20% a társaság igazgatóságának székhelyén, tehát Budapesten iratják elő, amíg 80% -ot előírásra és behajtásra átutalnak ahhoz a községhez, melynek területén az ipartelep fekszik. A

Budapesten előírt 20% adó tehát	40.—
ehhez 40% rendkívüli pótlék (1390/1933. M. E. 5. §.)	16.—
rokkant adó	2.—
1½% utadó	—60
50% községi pótagó	20.—
16% betegápolási pótagó	6.40
4% kereskedelmi és iparkamarai illeték	1.60

összesen Budapesten P 86.60

Nézzük már most, mit írnak elő az üzemhelyen, a község-házán. Vegyünk pedig egy olyan megyét, amelyik a többiekhez viszonyítva se nagyon alacsony, se túl magas kulccsal veti ki a pótagót, Fejér megyét: